

KULTURKRÓNIKA

A FIZIKA A HARMADIK BIRODALOMBAN

Pascual *Jordan* német fizikus legutóbb *Phisikalisches Denken in der neuen Zeit* (Hamburg) címmel szélesebb rétegeknek szánt közérthető ismertetést tett közzé az újabb fizika problémáiról. Nagyon jellemző ez a könyv, mert amikor teljesen azonosítja magát a Harmadik Birodalommal, ugyannyira, hogy annak biológisztikus gondolkodását még a fizikában is érvényesíti, fölvet bizonyos kényes kérdéseket, pl. azt, hogy milyen szempontból hajlandók még az „államférfiak” a fizikai kutatást pártfogolni. Felveti a kérdést: „mi a tudomány szerepe és jövője az új korszakban” s a füzet felét kitevő fejezet foglalkozik azután a tudományos kutatás nélkülözhetetlenségének kérdésével, aminek tisztázása a kormányhatalom felé a kétlelkű, ambivalens írás igazabb céljának látszik, mint a nagyközönség felvilágosítása az új fizika „gondolkozássáról”. De honnan az aggodalmas probléma, hogy „mit jelent a természettudomány a mai világ számára?” Hát lehet problémátikus a tudomány értéke, nélkülözhetetlensége a társadalom számára? Ép’ oly kevésbé, mint az ember agyveleje. Persze, ha társadalmi érdeken az „államférfiak” vagy helyesebben bizonyos osztály érdekeit értjük, akkor a tudomány szerepe nem mindig változatlan és megbecsülése nem minden kétségen felül álló. Csakugyan; — a német tudomány mintha mégsem érezné magát egészen otthonosan a nemzetiszocialista kulturközösségben. Amiről csakis a tudomány tehet, az álmoktól-óhajoktól eltekintő szerző reálpolitikája szerint. A tudomány illeszkedjék be az új helyzetbe! Ezzel szemben szerző akaratlanul olyan sötét képet fest a romboló rendszer által kátyuba jutott kutatásról és kutatóról, a nagy multu német tudományos élet olyan mélypontjára ébreszt, ami után nem beilleszkedésről, hanem csak magát-megadásról lehet szó. A fejezetbe rengeteget kellett belezsufolni. Sommás vállalását a nemzetiszocialista szemléletnek és céloknak: fajbiológiától kezdve a gazdaság és lelkek militarizálásán keresztül a háborús célkitűzésig, hogy aztán ötven százalékgig hátrálni lehessen és menteni, ami még menthető „egyes” tulzásokkal szemben, amiket természetesen nem a felbujtatott zsoldosok, hanem a „divathóbortban szenvedő nagyvárosi intelligencia” követ el. A szerző által szelidítve megismételt rosenbergalfredi mítoszok bennünket közelről nem érdekelnek; tájékoztatásul felemelíthetjük közülük: a tudomány előítéletnélküliségének, objektivitásának, tehát mindenki számára és mindenütt érvényességének tagadását (csak a dönteni és ellenségeskedést vállalni gyáva aufklerista tudománynak volt érdeke az u. n. objektív álláspont). A világképet maga a kulturkör (*Rosenberg* persze inkább „fajt” mondana) szellemi erői, ősi ösztönei alakítják ki, mégpedig aktíven (tehát nem az igazság passzív felvételével, hanem, mondjuk, az igazság felállítása, *ilyen* igazságnak akarása által), **mely** formaadás alapirányában már eleve meg van határozva a kulturkör **régebbi** vallási világképe által. A tudomány eszerint nem ad más bázist és biztonságot, **mint** amit a faji akarat, hit, vállalás belevisz. Ennek megfelelően a pozitivist fizika mindjárt a „leggyökeresebben el is távolítja az eszmei **képet** valamely objektív igazságról, mely felé a tudományos megismerés **minden** külső látszat áttörése után törekednék; ezzel egyszersmind kiküszöböli az előbbi látszolagos magátólértetődést, — hogy

minden kutató tevékenység végső fokon szükségszerűen ugyanazon összképhez kell, hogy vezessen." Viszont szerzőnek kényelmetlen (professzor Pascual Jordan talán francia eredetű is?), hogy egyes „tulzók” a francia matematika mellőzését javasolják a középiskolai és egyetemi (!) oktatásban a német öntudat edzése céljából — és egyszerre szerinte „csak a tudományos objektivitás bizonyos határaitól” és „csak stíluskülönbségekről” van szó és ilyen alapon megállapítja, hogy „a német és francia matematika különbségei nem lényegesebbek, mint a német és francia gépfegyvereké” — mert *minden valóságos összefüggés tulajdonképpeni kritériuma, objektiv próbája a háború és a haditechnika.* És ezzel a furcsa variációval Marx témájára (aki tudvalevőleg a gyakorlatot tekintette a gondolkodás objektivitása próbájául) egyszerre a magvánál vagyunk szerző tudománymentő gondolatainak. Ezek a gondolatok kissé csavarosak és azért mi is kénytelenek vagyunk távolabbra visszanyúlni. Kétségtelen, hogy a természettudomány közvetlenül vagy közvetve a *szükségleti eszközök* termeléséhez kapcsolódik, továbbá, hogy a legszorosabb (bár nem mechanikus) a viszonya a termelési *technikával.* Hogy különösen a világháború előtti nagy ipari fellendülés a tudományos kutatás és a technika összefogásának a sikere. Jordan sem tagadja. A monopolkapitalizmusnak azonban nem minden esetben érdeke a technika további fejlődése, mert egyrészt az összprofitban való részesedést esetleg más módon — a versenytársak magábaolvasztásával ill. „elintézésével” — biztosítja magának, másrészt a technikai felfedezések csak újabb konkurrensok létesülését segítenék elő. A „válság” a polgári osztály hagyományos tudománykultuszának és technikai érdeklődésének ellengőzt adott. A termelést nem fokozni, hanem csökkenteni vagy éppen beszüntetni: ez gyakran a munkaadó beállítottasága. A munkanélküliek határtalanba növekvő serege már nem „tartálékserge” hanem teher és veszedelmes kulissza az új technikai módszerek bevezetésénél, mely végeredményben őket szaporítja. Az üzemek a munkásokat elbocsájtani, a kormányintézkedések a munkanélküliek egy részét az iparba felszivatni igyekezzenek. Ez nem kedvez a technika fejlődésének. Fokozott mértékben jelentkezik mindez Németországban, ahol az uralkodó osztály fasiszta terrorjának, fegyverkezésének és minden kétségbeesett erőlködésének csak egy az eredménye: a tömegek életszínvonalának fokozatos süllyedésével párhuzamosan a *szükségleti cikkek* gyártásának határozott sorvadása. Ezen a tényen u. i. mitosszal változtatni nem lehet: a jólét, az anyagi és szellemi kultúra a *szükségleti eszközök* termelésén és nem a hadiiparon alapszik. De ha nem kell a technika, mi lesz a tudományból (melynek sorsa ma még közvetlenebbül kapcsolódik a termelőerők fejlettségéhez s így a technikai fejlettséghez, mint régebbi történelmi korokban.)? Erre az igazán elevenben vágó kérdésre szerző (aki kutató) azzal válaszol, hogy először is teljesen igazat ad a technikai haladás ellenségeinek és neki támad azoknak, akik az embereket „technikával akarják megváltani.” Ez a kritika persze, bár a liberalizmussal látszik vitázni, nem ennek csupa-gazdag-ember utópiáját akarja sujtani, a jelen nyomorában a technika-jövőjével való kecségtetést, hanem a dolgozók felszabadító harcát, melynek célkitűzései magukban viselik a technikai fejlődés eddig elképzelhetetlen lendületét is. A világháború óta szerzett súlyos tapasztalatok alaposan kigyógyították az embereket a gépek által történő felszabadulás ábrándjából: — a régi Athen idilljének az „egyenlőségnek és szabadságnak” alaposan befellegzett — mondja a szerző. Mert a „technika által történő hirdett munkamegtakarításból” mi lett? „A munkanélküliség világháborúsztró-

fája". Ime a munkanélküliség egyik bűnbakja! (Szerző itt nyilván ki akarja felejtetni a másikat: a mellőzhetetlen zsidókat.) És ez nem lehet csak átmeneti összefüggés — veti azok ellen, akik még ezek után is szót mernek emelni a technika mellett — mert hiszen a technika fejlődése csak fokozhatja a válságot, „és igazán beláthatatlan, mikor hozzák létre az átmenetet, ha időközben a technikai fejlődés mind gyorsabban továbbhalad.” A technika haladása a háborúkat mind rombolóbbakká teszi, ami megint a munkanélküliséget növeli. (Alig pár sorral tovább dicshimnusz olvásunk majd a fokozott technikai háborús felkészültség egyedüli civilizatórikus hatásáról!) Végül, az a technikai álom, még ha megvalósulhatna is, végzetes lenne. Mert nem szabadná, erőssé és egészségessé, hanem „eredeti természetes életösszefüggéseitől elszakítva az embert kimerült és elsovadó lényvé tenné, akinek már semmi orvosság nem használ.” (A professzor nem hajlandó tudni arról, hogy Oroszországban az ipart és mezőgazdaságot rendületlenül tovább és tovább mechanizálják, s ezzel munkaalkalmát és jólétet teremtenek a duzzadó egészségű és tettekész emberek — hogy tehát a munkanélküliségnek talán-talán mégis más az oka, mint a technika.) Azonban a gépromboló tudomány éppúgy saját kárára cselekszik, mint a gépromboló munkás — a tudomány életre-halálra hozzá van kötve az anyagi termeléshez. Ezt jól tudja szerző is. „Nem szabad azt a veszedelmet lebecsülni, — írja — hogy a természettudomány tekintélye a világ számára szorosan az emberi haladás ideológiájához kapcsolódik, úgyhogy ennek az ideológiának válsága maga után vonhatja a tudományos kutatás állásának és érvényesülésének válságát is.” A „világ” persze a nehéz ipar és a megfelelő politikai körök, akik a szükségleti eszközök termeléséért — és így a tudományos kutatásért — semmit sem tudnak tenni. (Hiszen „az; általános fegyverkezés növelése, mint legnagyobb stílus munkaszerezés, az európai iparok legbiztosabb reménysége.”) Tehát a tudománynak át kell nyergelnie; távol az olyan szentimentális kérdésektől, hogy milyen értéke van az emberiség szempontjából, „konkrétan” azt kell megvizsgálni, hogy milyen esetben lehet még értéke az „államférfiak” előtt, „hogy milyen tények és szempontok indíthatnák őket a fizikai kutatás nagyobb pártolására.” És itt kerül szembe a német tudomány azzal a tapasztalattal, hogy a háború a próbája minden valóságnak vagy legalábbis minden talpraesettségnak és használhatóságnak „A modern kutatási laboratóriumok mind kifejezettebb mértékben — a háborút eldöntő jelentőségű hatalmi tényezőkké válnak” — állapítja meg a szerző — és erre a legnagyobb súlyt kell fektetni.” A háború a technikai teljesítmények és találmányok versenyfutása: és nemcsak a nemzet technikai tudásának összmagassága, hanem egyetlen tudományos tett is „megváltoztathatja a történelem menetét.” „A tudomány és a technikai hadfelszerelés összefüggése bizonyára fokozott mértékben biztosítani fogja az államférfiak és nemzetek (?) megbecsülését”, emeli ki vastagon a könyv. Ime az elárvult tudománynak kalandos sanszok nyílnak meg! Minthogy azonban nem minden fizikus van úgy beállítva a háborúval szemben, mint a „homéroszi” és a náci hősök, sőt egyesek közülük Valósággal gyűlölik a háborút, szerző siet kijelenteni, „hogy az e pillanatban szóhajóvő — kérdésben mindezek az izléskülönbségek nem játszanak szerepet, ... döntő csak az, hogy a föld minden népe új háborúra készül... és hogy növekvő jelentőséget és súlyt nyer minden, ami a harci-hatalmi eszközöknek erősebbé és élesebbé tételére alkalmas.” A stilszerű erkölcsi elv leszögezése után a lehetőségek felbecsülése következik. „A gazdasági tevékenység egész területének” mi-

litarizálása csakis a tudomány hasznára válhat, sőt általa a tudomány még politikai jelentőségre is szert tehet, mert például bizonyos hiányzó nyersanyagok pótlékainak feltalálása sürgössé válik. Fenn áll ugyan némi veszedelem, hogy csak a haditechnika által irányított kutatás részeseül majd kellő támogatásban és a „tisztá” kutatást elhanyagolják; azonban ez a veszedelem elhárítható, mert az államférfiaknak be kell látniok, „hogy a technika a tudomány után halad és nem fordítva” és hogy a tisztán tudományos fizikai kutatás már eddig is rengeteg olyan anyagot halmozott fel, melynek rendkívüli jelentőségű haditechnikai felhasználása még csak a jövő kérdése. És most kapunk egy kis izelítőt az u. n. magfizikából, melyet az Isten is hadicélokra teremtett. Az atom főtömegét kitevő pozitív elektromos töltésű „mag” (melyet a százezerszer nagyobb átmérőjű negatív töltésű „felhő”, vagy „burok” vesz körül, az elektronok birodalma) u. n. kémiai hatások számára megközelíthetetlen; de ha átalakulási folyamaton megy át, mint a radioaktivitásnál vagy ma már mesterséges beavatkozásra is (atombombázás), akkor az így létrejött elemváltozással olyan roppant energiaátalakulások mennek végbe, amelyekhez képest a szokásos kémiai energiáink eltörpülnek. Tehát a kutatás az atommagban felfedezte a jövőendő *robbanóanyagot*, „melyhez képest minden mai ártatlan játékszer.”

Kényesebb lelkiismeretek tökéletes megnyugtatóására, tudósoknak, akik aggódnak, hogy találmányukkal még kegyetlenebbé teszik a háborút, szerző egy kis világpolitikai: és fegyvertechnika-történeti felvilágosítással is „szolgál. Elsősorban: a Harmadik Birodalom „százszázalékos békeakarattól” van áthatva. Másodsor: „a történelem tapasztalati anyagának kimutatás szerint a háború a történelmi új alkotások keresztülvitelének normális formája...” Harmadszor: a fegyvertechnika fejlődése „teremt meg a rendezett békeállapotok stabilizálását ... s nem a pacifista propaganda.” A háborúra alapozott tudomány tehát a legnemesebb célt követi: a „világot átölelő hatalmi koncentráció” uralmának előkészítését, amely egyébként — Spengler szavaival — imperium-mundi is lehet, világuralom egy kézben, mely esetben szerző bizonyára a Harmadik Birodalomra gondol) „amely maga részéről a rend és béke bekövetkezendő legnagyobb stílusú állandósításának reálpolitikai előfeltételeit képezheti.”

Ime az áldásthozó és termékeny nemzetiszocialista fizika!

Szerb György

TAVASZI PARLAMENT ÉRSEKIJVÁROTT

1. Az év elején Pozsonyban megalakult *Magyar Kisebbségi Társaság* megbeszélésre hívta Szlovenszko minden magyar kulturszervezetét. A megbeszélést Tavasz Parlament-nek nevezte el a cseh fiatal értelmiség Ifjúsági Parlamentjének analógiájára. A parlamenti meghívókat elküldték az összes jelentős kulturszervezeteknek, de kifejezetten kizárták a politikai pártokat, azok vezetőit, az aktív politikusokat és a pártok kulturpolitikai csoportjait. Ezzel az intézkedéssel el akartak oszlatni a rendezők minden esetleges gyanút, másrészt ki akarták küszöbölni a kisebbségi életben oly nagy mértékben megnövekedett politikai befolyást a megbeszélésekből. Ez az elővigyázatosság helyesnek bizonyult, mert bár a legjelentősebb régi kulturegyesületek alig jelentek meg, részt vett a kongresszuson a fiatal magyar értelmiség minden árnyalata. Tarka gyülekezet, amit az elnevezés alapján nem éppen jogtalanul szólított Szombathy Viktor, a Szemke orszá-